

Макроекономічна ситуація в Україні: розпиток та шляхи вирішення проблем

Досліджуються макроекономічні проблеми розвитку економіки України у роки незалежності із застосуванням порівняльної оцінки з іншими державами СНД та визначення перспективних напрямків державної політики для забезпечення виходу України з кризового стану.

економічний стан, економічний занепад, економічне зростання, реформування напрями економічного розвитку.

Досить часто серед наукових праць з'являються публікації, які стосуються макроекономічних проблем розвитку України у роки незалежності.. Це наприклад, роботи таких вітчизняних науковців: В. Перепелиця, О. Варфоломеев, С. Будаговська, О. Кілієвич, О. Романюк, А. Чухно, С. Панчишин, А. Андреєнкова, А. Моїсєєв.

Метою даної роботи є узагальнюючий аналіз розвитку економічної ситуації в Україні під час незалежності з особливим акцентом на проблему визначення шляхів виходу з кризової ситуації.

На час отримання незалежності у 1991 році економічний стан України був досить складним. Гостра економічна та фінансова криза, що дісталася у спадок від радянського уряду, була поглиблена розпадом економічних зв'язків між колишніми республіками Радянського Союзу. В першій половинні 90-х років український уряд не дуже успішно проводив структурні економічні реформи. На відміну від Росії, яка проводила з 1992 року політику шокової терапії та прискореної приватизації, Україна обрала шлях м'якого входження в ринок. Намагаючись не дозволити швидкого спаду промисловості, уряд роздавав дешеві кредити підприємствам і регулярно проводив індексацію пенсії і заробітної платні. Швидко зростаючий дефіцит бюджету покривався за рахунок незабезпеченої грошової емісії. Після 4-х років такої політики ВВП України скоротився у 2 рази (більше ніж в Росії), а ціни зросли в 30 тис. разів.

В результаті відсутності в нашій країні національної трансформаційної моделі і некрасшого використання чужих моделей економічного зростання, на жаль, перехід в нову якість видався розрушним. Замість прогресивних економічних і науково-технологічних змін, створення соціально орієнтованого демократичного суспільства, підвищення матеріального і духовного рівня життя населення – Україна отримала глибокий занепад. Як результат, при одночасному загостренні дефіциту інвестицій і інновацій, процеси ринкової трансформації протягом 1990—2000 рр. супроводжувались за суттю економічним розвалом. Макроекономічна ситуація за цей період практично не покращилася. Обсяги товарного виробництва для забезпечення попиту на споживацькому ринку скорочувались швидше ніж обсяги випуску промислових засобів виробництва.

Навряд, світова економічна історія знає приклади подібних масштабів занепаду економіки за мирних умов. Відомо, що за період економічної кризи (1990—2000 рр.) ВВП скоротився на 59,2%, обсяги промислової продукції — на 48,9%, сільського господарства — на 51,5%. Реальна заробітна плата скоротилась в 3,82 рази, а реальні

виплати пенсії – в 4 рази. Лише в 2000 році з’явилися контури припинення подальшого падіння і забезпечення економічної стабілізації і зростання в Україні. В цілому, за 2000 р реальний ВВП збільшився на 6% (в 1999 році скорочення ВВП склало 0,3%). зростання обсягів промислового виробництва — 12,9%, сільського господарства – 9,2%. А такі сфери як легка, харчова, деревооброблювальна промисловість працюють безпосередньо для задоволення потреб споживачів, і мають 30 — 35% збільшення обсягу виробництва.

Значна збалансованість державних фінансів, а також менша залежність України від світових цін на нафту призвела до того, що кризу 1998 року Україна перенесла набагато легше ніж Росія. Скорочення ВВП за цей рік склало в Україні менш ніж 2% проти 5% в Росії. Інфляція (20%) була значно менше за російську (85%). Гривна по відношенню до долара впала всього в 2 рази, в той час як девальвація російського рубля досягла 4 разів.

Новий поштовх реформам було надано в 1999 році. Уряд Ющенко пішов на суттєве скорочення державних видатків, що з одного боку знизило навантаження на бюджет, а з іншого, послабило вплив олігархічних груп, основу існування яких складають бюджетні вливання. Скорочення державних видатків дозволило також піти на скорочення податків, що дещо полегшило стан малого та середнього бізнесу, а також підвищило зацікавленість з боку західних інвесторів. Одночасно з цим в країні розгорнулася широка приватизація, що призвело до деякого послаблення впливу держави на економіку, а також покращенню якості управління на приватизованих підприємствах.

Серйозний вплив на економічну ситуацію в Україні мала сприятлива кон’юнктура на світових ринках сировини. З одного боку, це дозволило серйозно збільшити власний експорт України, зокрема продукції чорної металургії. З іншого боку, зростання цін на нафту призвело до росту інвестицій в українську економіку з боку нафтодобуваючих країн СНГ, таких як Казахстан ті Росія. Інвестиції надходили, як правило, в переробку та транспортування нафти. Все це призвело до того, що в 1999 році спад економіки практично зупинився, а з 2000 року почалося поступове економічне зростання. В 2000 році зростання ВВП склало 5,8 %, а в 2001 — 8%.

Незважаючи на серйозні успіхи України в останні роки, її позиції порівняно з іншими країнами СНГ ще не досить сильні. При чисельності населення, в три рази перевищуючий чисельність населення Казахстану, Україна виробляє ВВП лише в 1,7 рази перевищуючих ВВП Казахстану. За чисельності населення в 5 разів нижчий за Україну, ВВП Білорусі лише в 3 рази менше ВВП України. За показником виробництва ВВП на душу населення Україна займає лише 4 місце в СНГ, пропускаючи вперед не тільки Росію, але і Казахстан та Білорусь.

Економічне зростання України останні роки супроводжується досить серйозною інфляцією на рівні 20—25 відсотків. За даними Держкомстату, у 2001 році інфляція була суттєво нижчою (біля 6% щорічно). Але дані Дослідження ЦЕССІ з приводу вартості життя в Україні дають значно більш високі показники.

Держава відіграє значну роль в регулюванні економічного зростання. Тому потрібно розглянути які засоби державного регулювання найкращім чином можуть стимулювати цей процес.

Економісти різних теоретичних напрямків рекомендують різні можливі методи стимулювання економічного зростання. Наприклад, деякі вчені пропагандують індустріальну політику за допомогою якої держава взяла би на себе пряму активну роль в формуванні структури промисловості для спонукання економічного зростання.

Уряд міг би прийняти заходи, прискорюючи розвиток високопродуктивних галузей і сприяючи переміщенню ресурсів із низькопродуктивних галузей. Уряд також

міг би збільшити свої витрати на фундаментальні дослідження і розробки, стимулюючи технічний прогрес. Зростання витрат на освіту також може сприяти підвищенню якості робочої сили і зростанню продуктивності праці.

При всій багатогранності і складності можливих методів стимулювання економічного зростання і зміни структури економіки України більшість економістів єдині в тому, що це є досить важкою задачею, капіталоємність і схильність до збережень нелегко піддаються засобам регулювання.

Існують відповідні фактори, що стримують економічне зростання в Україні. Економічна ситуація в країні сьогодні неоднозначна. Обсяг промислового виробництва за 10 місяців 2003 року збільшився на 16,1%, ВВП — на 9,1%. Інфляція за цей період склала 3,9%. Найближчим часом необхідно створити умови для трансформації макроекономічного зростання в ріст якісних складових економіки.

Але, незважаючи на позитивні зміни в останні роки (2000—2003 рр.) все ж такі тривалий економічний спад привів Україну в порочне коло бідності. (рис. 1)

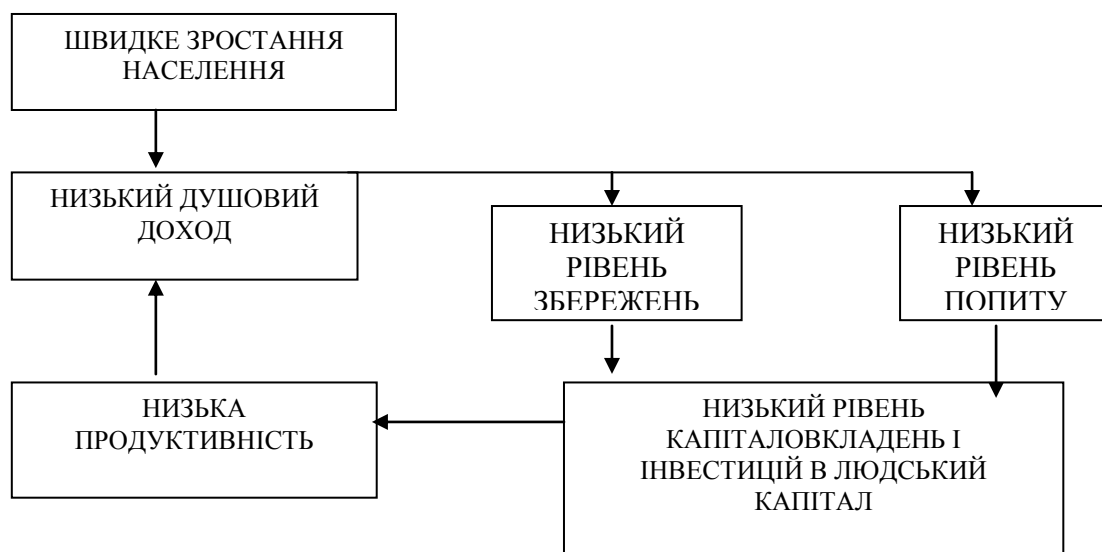

Рисунок 1 – Коло економічного занепаду

Низький рівень життя населення, в комплексі з низьким рівнем суспільних послуг, і достатньо висока макроекономічна нестабільність в Україні викликає зростання недовіри населення до бізнесу та влади, що негативним чином впливає на інвестиційну діяльність та економіку в цілому. Існуюче податкове законодавство, корупція та хабарництво, розповсюджені в держструктурах, не дають можливості розвиватися приватному бізнесу, а для прибуткової роботи – потрібно або уходити в “тінь”, або зрощуватися з державним апаратом. Тому, для детенізації економіки і покращення інвестиційного клімату в країні потрібно створити такі умови, коли за законом працювати вигідно.

Низький рівень сукупних витрат, обумовлений низькою покупною спроможністю населення, невиснаженням інвестиційних і державних витрат призводить до звуження внутрішнього ринку, і розширення зовнішнього. Доля зовнішньої торгівлі в Україні складає 49% ВВП. Більшість вітчизняного експорту — сировина і напівфабрикати. Це свідчить про те, що наша економіка знаходиться в зоні ризику — найменше коливання зовнішньої кон’юнктури є для нас проблемою. Для усунення цього необхідно розвивати внутрішній ринок, а також експорт високотехнологічних товарів.

Традиційні засоби державного впливу і українське законодавство виявилися в цьому відношенні неефективними. По-перше, податкове законодавство, яке спрямовано

на боротьбу з маніпуляцією цінами та з приховуванням прибутків, не забезпечує контролю за рухом вітчизняних капіталів, оскільки податкова служба — в зачаточному стані, а також в зв'язку з постійною зміною існуючого законодавства. До того ж на сучасному етапі більш відповідною була би стимулююча фіскальна політика, тоді як уряд здається більш надає перевагу засобам стримуючої. По-друге, сучасна кредитно-грошова політика не в змозі попередити масовий відтік капіталів в інші країни, не має елементів ефективного стимулювання виробництва.

До того ж антимонопольне законодавство працює слабо, фактично не заважаючи існуванню монополій. Галузеві монополії безконтрольно диктують свої умови, маючи на увазі лише власні інтереси, які часто-густо не співпадають з інтересами соціально-економічного розвитку країни.

Великий негативний вплив на економічне зростання має екологічна проблема, яка пов'язана з технологією виробництва. Шкода, що наноситься природі за умов виробництва і споживання продукції — результат нераціонального природокористування. Виникла об'єктивна необхідність установлення взаємозв'язків між результатами господарської діяльності і показниками екологічності випускаємої продукції, технологією її виробництва. Це у відповідності з законодавством потребує від трудових колективів додаткових витрат, які необхідно враховувати при плануванні. Все це, звичайно, негативно в короткостроковій перспективі впливає на економічне зростання.

Для подолання існуючої економічної кризи, входу України у Європейську співдружність, єдиною і головною в ідеології ринкових реформ повинна бути грамотна державна економічна політика, механізм реалізації якої є захист національних інтересів як у внутрішній так і у зовнішній політиці держави. Для подолання відповідних економічних проблем необхідно вирішити наступні завдання: продовжити дерегуляцію економіки; суттєво знизити адміністративне, силове та фінансове втручання в справи приватного бізнесу; розвивати експорт високотехнологічних товарів; створити нормальну податкову систему, а також механізм захисту прав власника; детально вивчити структуру тарифів на електроенергію, її собівартість, розібратися які елементи тарифу потребують перегляду (народне господарство України одне з найбільш енергоємних в Європі; Україна імпортує більш 41% загального обсягу споживання паливно-енергетичних ресурсів, при тому, що ефективність використання їх дуже низька, приблизно в 6 разів менше чим в розвинених країнах; наприклад, якщо в Німеччині енергоємність ВВП складає 0,19 кг. умовного палива на 1 дол. продукції, а в Україні — 1,91 кг); розробити довгострокові параметри розвитку країни; детально проаналізувати ситуацію в банківській системі і поставити їй точний діагноз, розробити чіткі коротко-, середньо- і довгострокові стратегії кредитної політики; розробити механізм компенсації громадянам шкоди, наданої діями органів влади.

Крім того ексцеси нецивілізованого ринку викликають пригнічення економічного зростання. Відбувається це в значній мірі в наслідок: переводу капіталовкладень і прибутку із України закордон; негрошових форм розрахунків.

Економіка перехідного періоду має набагато більш складну структуру, для правильного формування якої ні економікс ні неокласична теорія, що побудовані на принципах рівноважного стану економіки, не можуть дати вичерпні відповіді на питання, що ставить життя. Саме тому, на даному етапі економічного розвитку в Україні необхідна активна роль держави-реформатора, яка має значно більше потенційних можливостей для вирішення проблем перехідного періоду, ніж за умов вільного ринку.

Економічна політика перехідного періоду включає три таких блока: створення ринкових інститутів; макроекономічна лібералізація; макроекономічна стабілізація.

З точки зору економічної науки, предметом реформ є: оптимальне співвідношення лібералізації і протекціонізму в економічній стратегії держави; розробка на державному рівні економічної політики і стратегії економічного розвитку, приєднання до розвинених країн; розвиток національної політики на підставі інноваційної політики держави; проведення правильної активної і пасивної бюджетної політики, що спрямована на стимулювання ролі податків; розумні межі монополії держави з метою розвитку національних підприємств, зовнішній торгівлі для експорту товарів, отримання позитивного торгового сальдо.

Підсумовуючи можна стверджувати, що найперспективнішою для України є концепція інвестиційно-інноваційної моделі, головними відмінними рисами якої є різке збільшення капіталовкладень в інформаційні технології та людський фактор, перехід на новітні високопродуктивні та гнучкі види інтелектуального виробництва, здатність національних компаній підвищувати ефективність і гнучкість економічної діяльності, збільшувати продуктивність за рахунок зменшення трансакційних витрат (особливо витрат взаємодії та управління). Таким чином, пріоритети стратегії економічного розвитку України повинні націлюватись на випереджаючий розвиток, базуватися на порівняльних перевагах української економіки та відповідати напрямкам глобального техніко-економічного розвитку. Успіх структурної перебудови країни забезпечить лише збіг національних і глобальних інтересів за наявності регулюючого контролю та підтримки державою тих галузей національної економіки, які можуть бути носіями економічного зростання у масштабах світового ринку.

Список літератури

1. Бизнес № 47, 2001 год. / Государство и экономика.
2. Бизнес № 47, 2001 год. / Власть должна обслуживать экономику.
3. Белінська А.В. Формування пріоритетів економічного розвитку України. // Актуальні проблеми економіки №2, 2003 р. С. 15–24.
4. Мікроекономіка і макроекономіка: Підруч. для студентів економ. Спец. зал. Освіти: У 2 ч./ С. Будаговська, О. Кілієвич та ін.; За заг. ред. С будаговської.—К.: Основи. 1998. — 518 с.
5. Перепелиця В., Варфоломєєв О. Можливості вивчення динаміки реального ВВП в Україні. // Економіка України №9, 2003 р. С. 29–34.
6. Украинские потребители (сравнительный анализ с другими странами бывшего Советского Союза). Андреевкова А.В., Моисеев А.Г. ЦЕССИ. <http://www/cessi.ru>.

Исследуются макроэкономические проблемы развития экономики Украины в года независимости с применением сравнительной оценки с другими государствами СНГ и определение перспективных направлений государственной политики для обеспечения выхода Украины из кризисного состояния.

The macroeconomic problems of development of economy are explored to Ukraine in the years of independence with application of comparative estimation with other states of SND and determination of perspective directions of state policy for providing of output of Ukraine from the crisis state.